

Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

Sürelİ Akıdlere Etkisi Açısından İslam Borçlar Hukukunda Özur,
yazar Mehmet Selim Aslan (Bursa: Emin Yayınları, 2018)

Deęerlendiren/Reviewed by

Ümmüebiha Sinoęlu

Yüksek Lisans Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam
Hukuku Anabilim Dalı,

Master Student, Van Yuzuncu Yil University Faculty of Theology, Department of Islamic Law
Van / Turkey

ebiha-65@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4380-9438

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Deęerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Mayıs / May 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Haziran / June 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran / June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.5281/zenodo.3250326

Atıf / Citation: Sinoęlu, Ümmüebiha. "Sürelİ Akıdlere Etkisi Açısından İslam Borçlar Hukukunda Özur, yazar Mehmet Selim Aslan (Bursa:Emin Yayınları, 2018". *Van İlahiyat Dergisi*, 7/10 (Haziran 2019): 137-141. doi: 10.5281/zenodo.3250326

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/vanid> | mailto: vanyyuifd@yyu.edu.tr

Copyright © Published by Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /

Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz: İslam hukukçusu olan Mehmet Selim Aslan, “Süreli Akitlere Etkisi Açısından İslam Borçlar Hukukunda Özür” adlı eserinde icâre, müzâraa, müsâkât, tevrid ve mukavele gibi süreli sözleşmeleri yapan tarafların sözleşme akdedilirken ön göremedikleri durumların vukuu bulması halinde nasıl hareket edebileceklerini mezhepler bazında ele almış bulunmaktadır. İslam hukukunda özür kavramı malın korunması ve zararın izale edilmesi açısından insanlar için büyük önem taşımaktadır. Nitekim özür durumunun vukuu bulması şartları değiştirmiş olup taraflardan birinin ek bir zarar yüklenmesine sebebiyet vererek İslam’ın gözettiği adalet kavramını devre dışı bırakmış olmaktadır. Yazar konunun önemine binaen kaynak eserlerde dağınık bir şekilde işlenen özür kavramını müstakil olarak çalışmıştır. Yazar konuyu kavramsal olarak ele almanın yanında özür kavramını örneklerle zenginleştirerek pratikteki tezahürlerine de değinmiştir. Değerlendirmesini yaptığımız çalışmada câiha durumunu da ayrı bir başlık altında incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma yazarın doçentlik tezi olup 2018 yılı mayıs ayında basımı gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süreli akidler, caiha, icare, müzaraa, tevrid, mukavele, müsakaat

Değişimin giderek hız kazandığı çağımızda sözleşme akdedilirken öngörülemeyen beklenmedik durumların vuku bulması bazen kaçınılmaz olup, taraflar açısından problem teşkil edebilmektedir. Bu ve benzeri durumlar İslam hukuku literatüründe Özür, Beklenmeyen Hal, ez-Zurûfut Tâire, el-Havâdisu’t-Tâire kelimeleriyle ifade edilmektedir. İslam hukukunda makasıd-ı hamse diye anılan beş temel ilkedен biri olan malın korunması özür teorisinin geliştirilmesi ve meselelerin bu doğrultuda çözüme kavuşturulmasında büyük önem arz etmektedir. İslam hukukçusu olan yazar “Süreli Akidlere Etkisi Açısından İSLAM BORÇLAR HUKUKUNDA ÖZÜR” adlı eserinde; kira, iş, tevrid, mukavele sözleşmesi, ziraî, bahçe-emek ortaklığı gibi süreli akitlerde özür durumunun vuku bulmasıyla bunların çözümüne dair mezhepsel yaklaşımları değerlendirip pratikteki tezahürlerini ele almaktadır. Ayrıca yazarın “İslam Borçlar ve Aile Hukukunda Kasıt Unsuru” adlı çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmayla doktorasını tamamlayan yazar şu anda değerlendirmesini yaptığımız eseriyle 2018 yılında doçentliğe terfi etmiş bulunmaktadır. Bu çalışmalar yazarın İslam borçlar hukukuna olan ilgisini vurgular niteliktedir.

Kitap; Kısaltmalar, Önsöz, Giriş, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm, Sonuç, Kaynakça ve Dizin kısımlarından oluşmaktadır. Birinci bölüm kitabın teori kısmının ele alındığı dokuz ana başlık ve bu ana başlıkları yapılandıran alt başlıklardan oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak özrün kavramsal çerçevesi aktarılmıştır. Ayrıca özür türlerine, özrün dikkate alınacağına ilişkin hukuki dayanaklara ve özürle ilişkili terimlere de birinci bölümde yer verilmiştir. Bu bölümde dikkat çeken başlıklardan biride özür türleri içerisinde yer alan psikolojik özürdür. Yazar yapılan iş sözleşmesinin kişiye ağır gelerek psikolojisini olumsuz etkilemesi durumunu örneklerle aktararak bunların süreli akitlerde fesih sebebi sayıldığını belirtmektedir. Yazarın bu konuda vermiş olduğu örneklerden psikolojik özrün diğer özür çeşitlerinden farklı olmadığı, diğer özür çeşitleriyle aynı

hukuki neticeleri doğurduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda yazarın psikolojik özrü ele alırken verdiği örnekler İslam hukukunun inceliklerini de ortaya koymaktadır.

İkinci Bölüm ise pratik kısmının ele alındığı altı ana başlık ve bu ana başlıkları yapılandıran alt başlıklardan oluşmaktadır. Bu bölümde; İcâre, Müzâraa, Müsâkât, Tevrid, Mukavele ve Câiha konuları ‘Özrün Etki Ettiği Akitler ve Câiha Durumu’ şeklinde belirtilen genel başlık altında toplanmıştır. Görüldüğü üzere eserin iktisadi olarak gelişen bir toplumda akitlerle ilgili akılda soru işareti bırakan birçok mevzuya cevap verecek çeşitliliğe sahip olduğu bu başlıklar ve bunların alt başlıklarıyla kanıtlanır niteliktedir. Muhtevası itibariyle yazarın aktarmış olduğu bu başlıklara kısaca değinecek olursak bunlar:

İcâre: “*Malî değeri olan bir bedel karşılığında menfaat üzerine yapılan akit.*” (s.122) şeklinde ifade edilmektedir. Özü itibariyle kira sözleşmesi de denebilir. Yazar eserinde, icâre akdinin meşruiyeti, konusu, fâsid icâre akdi ve icâre akdinin türlerini (kira sözleşmesi, iş sözleşmesi, eşyanın kiralanması, ulaşım araçlarının kiralanması) aktarmıştır. Yazar ulaşım araçlarının kiralanmasını klasik fıkıh literatüründeki kapsamı itibariyle ele almakla yetinmeyip bunu tahric yöntemini işleterek günümüze uyarlamasını yapmıştır. İcâre başlığında dikkat çeken konulardan biri de çocukları için özel derslere başvuran ailelerin ücret karşılığında aldıkları ders seanslarının hedefledikleri seviyeye ulaştıramaması durumunu değerlendirilmesidir.

Müzâraa: “*Arazi ile emek ortaklığına dayanan ve hâsıl olacak mahsulü aralarında paylaşmak üzere yapılan ziraat.*” (s.221) şeklinde tarif edilmektedir. Kısacası ürüne katılmalı kira da denmektedir. Bu tanım kırsal kesimden, büyük şehirlere doğru yaşanan göçler sonucunda, arazi sahiplerini bu yönde bir akde mecbur kıldığını hatırlatmaktadır. Ayrıca tarımsal üretimi canlı tutmak adına böyle bir akde duyulan ihtiyaç gayet açıktır. Yazar bu yönde özür sayılabilecek beklenmedik durumları örneklerle beraber eserine aktarmıştır. Müzâraayı meşruiyeti, şartları, hükmü, sona ermesi bakımından değerlendirmiştir.

Müsâkât: “*Ağaçlar bir taraftan emek ve sulama diğer taraftan elde edilecek mahsulü belirlenen orana göre paylaşmak üzere yapılan bahçe-emek ortaklığıdır.*” (s. 238) şeklinde ifade edilir. Müsâkât meşruiyeti, şartları, hükmü, son bulması itibariyle eserde yer bulmuştur.

Tevrid: “*Zimmette vasıflanan bir malın toptan veya taksitle belli bir zaman ve mekânda tamamının veya bir kısmının veresiye olan bir meblağ karşılığında satılması*”(s. 254) şeklinde ifade edilmiştir. Tevridin Türkçe literatürde herhangi bir karşılığının olmaması bu eserle nihayete ermiş bulunmakta olup yazar tarafından tedarik kavramıyla eşleştirilmiştir. Yazar bu açıdan özgünlüğü yakalamıştır. Tevrid başlığında dikkat çeken konulardan biri şudur: yurt, hastahane, askeri birlik vb. kurumların,

aynı zamanda ithalat yoluyla temin edilen malzemelerin belli periyodlar içerisinde incelenmesidir. Yazar tevrid konusunu tevrid sözleşmesinin hükmü ve tevrid sözleşmesinin sonlandırılması yönüyle değerlendirmiştir.

Mukavele: “*Bir kimsenin ücret karşılığında belli bir zamanda başka bir insanın belirli bir işini yapması veya onun için bir şey üretmesi üzerine yapılan sözleşme*” (s.270) olarak tarif edilmiştir. Günümüzde müteahhitleri yakından ilgilendiren inşaat sözleşmesini ifade etmektedir. Yazar yaşanan ekonomik krizler sonucunda akdi imzalayan tarafların nasıl hareket edeceklerini mezhepler bazında incelemiştir. Mukavele bölümü de hükmü ve sonlandırılma durumu itibariyle eserde yer almıştır.

Câiha “*Tarlada veya dalında iken satılan, fakat müşteri tarafından henüz kaldırılmayan sebze ve meyvelere kısmen veya tamamen zarar veren ve önüne de geçilemeyen semavi bir afet*” (s. 280) olarak tanımlanır. Ekolojik dengenin bozulmasına sebebiyet veren küresel ısınmanın çiftçilerin bu gibi mağduriyetleri yaşama riskini arttırdığı bir gerçek olarak önümüze çıkmaktadır. Bu ve benzeri etkenler sebebiyle konuya duyulan ihtiyaç artmaktadır. Yazar, bu başlıkta mezhep görüşlerini inceleyerek konuya dair mezkûr görüşleri iki taksimat olarak aktarmıştır. Bunlar; indirime gidilemeyeceğini savunan Hanefi ve Şafiilerin görüşüyle, indirime gidileceğini savunan ve bu istikamette deliller beyan eden Maliki ve Hanbelilerin görüşleridir. Yazar, konuyu mezheplerin câihanın hükmü ile ilgili delillerini vererek sonlandırmaktadır. Yazar eserinde câihayı kavramsal olarak açıklayıp örneklerle zenginleştirerek aktarmış olmasına karşın câiha konusuna binaen Mustafa Harun Kıyılık tarafından “*Beklenmeyen Hal Nazariyesi ve Mücbir Sebep Açısından İslam Borçlar Hukukunda Doğal Afetlerin Akitlere Etkisi*” başlığıyla yazılmış müstakil bir eser mevcut bulunmaktadır. Bu eserin kapsam itibariyle daha geniş olduğunu ve 2018 basımıyla okurların istifadesine sunulduğunu belirtmek isteriz.

Yazar, mezhep görüşlerini ve dayanaklarını mezheplerin kendi kaynaklarından aktarıp bunları kronolojik sırasıyla ele alırken herhangi bir mezhebin taassubluğunu yapmamış ve objektifliğinden ödün vermemiştir. Yazar, süreli akitlere etkisi açısından özür kavramına dört mezhebin yaklaşımlarını genel hatlarıyla şöyle aktarmıştır; Hanefilerin, özü sözleşmelerin feshi noktasında nazarı itibara aldığını ve bu yönde nasıl bir karar verilmesi gerektiği delilleriyle birlikte eserinde yer vermektedir. Yazar Malikilerin ise fesih sebebini belirlerken örfün dikkate alınması gerektiğini ve oluşan durumun özür sebebi sayılıp sayılamayacağına ancak bu şekilde karar verileceğini savunduklarını ve bu yönde hüküm verdiklerini kaleme almıştır. Yazar eserinde Hanbelilerin özür sebebi olacak şeyin umumu etkileyen bir vakıa olması gerektiğini ve ancak bu şekilde dikkate

alınacağı yönündeki görüşlerini delil ve örneklerle zenginleştirerek ele almıştır. Son olarak yazar Şafiilerin ayet ve hadisler ışığında özrün hiçbir şekilde fesih sebebi sayılamayacağını savunduklarını, fesih kapısını tamamıyla kapattıklarını aktarmıştır. Mezhepler özür konusunda fikir birliği sağlayamasalar da şer-î özü diğer özür çeşitlerinden ayrı olarak değerlendirip şer-î özrün fesih sebebi sayılacağı noktasında ittifak etmişlerdir. Yazar eserinde mezhepler arası yaşanan ihtilafın özre binaen olduğunu, mezheplerin ayıp mevzuunu farklı değerlendirdiklerini ve ayıp unsurunda akdın feshedilebileceği yönünde ittifak ettiklerini belirtmiştir.

Özür alanında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1993 yılında İbrahim Tüfekçi tarafından “İslam Hukukunda Beklenmeyen Hal” başlığıyla ele alınan basılmamış yüksek lisans tezi dışında müstakil herhangi bir eser mevcut olmayıp özür bahsi ana kaynaklarda da satır arası bilgi şeklinde yer almaktadır. Bu durum kitabın önemini ortaya koymakta olup istifade edilebileceği yönünde okuyucuya göz kırpmaktadır. Yazarın konuyu eserinde tafsilatlı bir şekilde ele alması bundan sonra bu konuda çalışma yapacakların başvurmadan geçemeyeceklerini hissettirmektedir.

Çalışma her ne kadar akademik bir eser olup akademi camiasına hitap etse de anlaşılır ve sade üslubuyla akademik camia dışındakilerin de istifadelerini üst düzeye taşıyacak bir eserdir. İslam hukuku alanında önerilebilecek kaynaklar arasında olup aynı zamanda eserin diyanet personelleri tarafından okunması takdirinde bu tarz konularda gelen sorulara cevap vermelerine katkı sağlayacağını düşünmekteyim. Eser İlahiyat Fakültelerinde, Günümüz Fıkıh Problemleri ve benzeri adlarla seçmeli olarak açılan derslerde de okutulabilecek yetkinliktedir. Nitekim okuyucularla yapmış olduğumuz görüşmelerde kitaptan sağladıkları doyumun tatmin edici düzeyde olduğunu belirtmek isteriz.

Eserde 200’e yakın kaynak ve 700 civarında dipnot bulunmaktadır. Bu kaynakların çoğu piyasada tercümesi bulunmayan Arapça eserlerdir. Yazarın Arapçada edinmiş olduğu yetkinlik vesilesiyle ana kaynakları tercüme noktasındaki başarısını, okuyucu kitaba hâkim olan akıcı üslupla hissedecektir. Aynı zamanda yazar üsluptaki akıcılığı bozmamak adına Arapça metinlere dipnotta yer verip tercümesini metne yerleştirmiştir. Ana kaynaklara inilmiş olması kitaba olan güveni de önemli ölçüde sağlayacaktır. Burada verilen bilgiler her mezhebin kendi kaynakları arasından aktarılmıştır. Az evvel de dile getirdiğimiz gibi eseri oluşturan konu, gerek klasik fıkıh kaynaklarında gerekse modern İslam hukuku eserlerinde satır arası bilgi şeklinde yer almasını yazarın kaynak taramasını zorlaştırmış olduğunu düşündürmektedir. Eserin yazımının konu itibariyle zor olmasına karşın, yazar bunu okuyucuya hiç bir şekilde hissettirmemiştir.

Eserde düzenlenmesi gereken noktaların olduğunu naçizane bir fikir olarak iletmek isteriz. Kitabın birinci bölümünde sıkça yer alan ve süreli akitler olarak zikredilen icâre, müzâraa, müsâkât, tevrîd ve mukavelenin açıklamasının ertelenmiş olduğu kanaatindeyim. Bu kavramların açıklamalarının ertelenmesi anlamlı bir okumayı gölgelendirmektedir. Bunun önüne geçebilmek adına bu kavramların açıklanmalarını sayfa 24'te dipnot şeklinde verilebileceğini düşünmekteyim. Kitapta yapıcı tamlayan, tamlanan hataları ve kelime hataları olsa dahi, anlamca yanlış anlaşılmaya meylettirecek bozukluklar değildir. Bu hatalar kitabın birinci basımı oluşundan dolayı tolere edilebilir olsa da sonraki basımlarda bunların düzeltilmesi adına yayınevine bir göndermede bulunmuş olalım.

İktisadi olarak gelişmekte olan ülkemizde ekonomik hareketlenmenin ne kadar değişken olduğu su götürmez bir gerçek olup bu durum dünya üzerinde hemen her yerde aynıdır. Bununla beraber semavi ve arızı birçok neden dolayısıyla insanlar hiç beklenmedik aksiliklerle karşılaşa bilmektedir. İşte tam da bu noktada, yapılan akitlerle tarafların üstlenmiş oldukları ifa mesuliyetlerini yerine getirme noktasında güçlük yaşayıp, bu güçlük bazen ifanın tamamen imkânsız hale gelmesine sebebiyet vermektedir. Yazar bu durumu, akit tarafları açısından inceleyip feshi veya esnetilip esnetilemeyeceği yönünde dini açıdan bir sakınca olup olmadığını, mezhepler bazında ele alıp muasır âlimlerinde görüşleriyle ve tahrir yöntemiyle birlikte günümüze uyarlamasını elinden geldiğince yapmış bulunmaktadır. Eser bu haliyle okuyucunun istifadesine sunulmaktadır.